

Melek Çolak

Az első balkáni háború idején magyarországra menekült török katonák

Abstract

During the 1st World War, in order not to be taken war prisoners by Serbs and Montenegrins, a group of Turkish soldiers took shelter in Austro-Hungarian lands. Austro-Hungarian Monarchy settled these soldiers in garrisons in the cities in the inner parts of the Empire such as Ungvár, Znaim, Miskolc, Lőcse, Kaposvár. Lives of these soldiers in Hungary were closely watched by Hungarian media. Local media frequently issued news about these soldiers. In the presents study, the lives of the Turkish soldiers are revealed with the analysis of Hungarian Military History Archive (Magyar Hadtörténelmi Levéltár), Hungarian National Archive (Magyar Országos Levéltár), documents of contemporary Hungarian media and some other Hungarian sources. The current study presents a small sample of Turko - Hungarian relations before the 1st World War.

Keywords: 1st Balkan War, Turkish soldiers, internment ,Hungary, Ottoman State.

A török-magyar kapcsolatok a 19. század második felétől a 20. század elejéig t pozitív fejleményeket mutattak. Ez az 1848-as forradalmat és a magyar menekültek áradatát követően kezdődő török-magyar közeledés¹ után is folytatódott. Mivel az Oszmán Birodalom befogadta a szabadságharcosokat, a magyar közvélemény hálát és szimpátiát érzett a törökök iránt.² Oroszország politikája miatt³ is folyamatosan erősödött a törökbarát légkör. Ez az 1877-1878-as oszmán-orosz háború idején tovább szélesedett.⁴

A balkáni háború, a török hadsereg és Magyarország

1912 októberében, amikor kitört az első balkáni háború, Bulgária, Görögország, Szerbia és Románia egyesített katonai ereje a török hadsereggel szemben az európai nagyhatalmak által nem várt mértékben ért el hadi sikereket. Október 28-án a románok és a szerbek együttes erővel elfoglalták Taşlıcát (Pljevját). Október végén pedig a monarchia határához legközelebb-

---

¹ KERKESHÁZY József: *Atatürk. Az Igazi Kemál. Egy köztársaság születése*, Terebess Kiadó, Budapest, 2000, 201.

² HORVÁTH Béla: *A Turáni eszme és a török-magyar kapcsolatok az utolsó évszázadban*, Turán, XXII. évfolyam, VI. szám, 1939. 120-121.

³ FLESCHE István: *Atatürk és Kora. Musztafa Kemál Atatürk függetlenségi háborúja és kormányzása*, Corvina Kiadó, 2004. 58-59.

⁴ HORVÁTH: 121.

re található nagy török garnizont támadták. Taşlıcában egy ezred állomásozott, amely reguláris és tartalékos egységekből, valamint azokat támogató őrszázadból állt. Amikor Taşlıcát a szerb és román egységek ostromolták, a katonák nem rendelkeztek a védelemhez elegendő fegyverrel és ellátmánnyal, ezért az ott állomásozó csapatok tisztikara nem dönthetett másként, minthogy Ausztria-Magyarország területén kérnek menedéket.

Ali Mümtaz ezredes, miután feladta az erősséget, október 27-én kiűrtette Taşlıcát. Október 28-án a két szembenálló fél tárgyalása eredményeképpen a török katonák aznap este átlépték a Monarchia határát. A menekültek között összesen 69 tiszt és 1.380 katona volt. Ilyen nagyszámú török sereg korábban nem lépte át Ausztria-Magyarország határát. Ennek a helyzetnek a kezelése a Monarchia számára nagy erőpróbát jelentett.⁵ Nekik a nemzetközi jogszabályok szerint kellett eljárniuk.⁶ A Monarchia védelmi minisztere az 1899. évi hágai megállapodás 57. szakasza értelmében azt a parancsot adta ki, hogy a török katonákat a birodalom belső területein helyezték el. A török katonáktól elvett fegyvereket és más felszereléseket Szarajevóba, a lovakat pedig Visegrádra szállították. Ausztria-Magyarország védelmi minisztere 1912. október 31-én a felügyeleti művelethez részletes utasítást adott. Eszerint a török közkatonákat laktanyákba, katonai felügyelet alá helyezték. A rendelkezésben nem hadifogyokról beszéltek. Mind a katonákkal, mind pedig a tisztekkel szemben udvarias bánásmódot írtak elő. Betegség esetén katonai kórházba kellett szállítani őket, és olyan kezelést kellett kapniuk, mint az ország saját polgárainak. A miniszteri hivatal imámokat is biztosított, az ételeket pedig a muszlim szokásoknak megfelelően készítették el. A menekült tisztek havi juttatása megegyezett a hadseregben lévő tisztek juttatásával, és szükség szerint a ruházatukat is biztosították. Miután megérkeztek a kijelölt laktanyákba, minden török tisztet megeskettek arra, hogy onnan a Honvédelmi Minisztérium külön engedélye nélkül nem távoznak el, viszont a laktanyákon belül szabadon mozoghattak.⁷

November elsején az egészséges katonákat az ország belsejében lévő kaposvári, lőcsei, reichenbergi (libereci), miskolci, ungvári és znaimi garnizonokba szállították.⁸ A budapesti Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető, a Magyar Honvédelmi Minisztérium által 1912. november 8-án kiadott 12916. számú irat szerint a Magyarország határain belül lévő garnizonokba a kö-

⁵ BALLA Tibor: *Rossz szomszédság török átok? Muzulmán menekültek magyar kaszárnyákban az első Balkán-Háború idején*, Limes, Különnyomat, 1997/3-as szám, 59-61. BALLA Tibor: *Török katonák internálása Ausztria-Magyarországon 1912-1913-ban*, Hadtörténelmi Közlemények, 4.szám, 1998. 1-6.

⁶ BALLA (1997): 59.

⁷ Uo. 61-63.

⁸ BALLA (1997): 63. CSÓTI Csaba: *Törökjárás Kaposváron*, Somogyi Kalendarium, Kaposvár, 2002. 105. *Török harcosok Kaposváron*, Somogyvármegye, 1912/11/5. 3. A következő napokban a szökések, halálozások következtében ez a szám állandóan változott. Később a Jozefstadt is bekerült a szállások közé. BALLA (1997): 63-66.

vetkezőképpen helyezték el a török katonákat:⁹

Lőcse 13 tiszt, 200 közkatona
Ungvár 6 tiszt, 100 közkatona
Miskolc 13 tiszt, 200 közkatona
Kaposvár 13 tiszt, 200 közkatona.

(Az ezekben a városokban elhelyezett török katonák 8 hónapos tartózkodását a magyar levéltári források és a helyi sajtókiadványok alapján vizsgáltam. A legtöbbet emlegetett témákat külön alfejezetbe foglalva mutatom be.)

Az első balkáni háború során a magyar városokban lévő magyar katonák és életkörülményeik

A török katonák megérkezése a garnizonokba

Harcokkal kapcsolatos eseményekről a Kaposváron megjelenő Somogyvármegye¹⁰ 1912. november elsején megjelenő számában számolt be „Török menekült katonák Kaposváron” címmel. Az írás a Kaposváron létrehozandó szállásról tudósított.¹¹

Lévai György József „A Betyár Koponyája” című írása szerint a balkáni háború előtt is éltek muszlimok Kaposváron.¹² De akkor a „Balkánt felkavaró harci vihar által ide fűjt” török katonákkal együtt Kaposvár városa bizonyára még nagyobb számban látott vendégül muszlimokat. „De ezúttal a történelem a törökök életében másik oldalt nyitott és a Török Félhold dicsőségét elhomályosította.”¹³

A Somogyvármegye arról is írt, hogy a 211 török menekült Kaposvárra érkezéséről szóló hírek hallatán kíváncsi emberek tömege várta a budapesti vonat érkezését.¹⁴ A november 2-án reggel Kaposvárra megérkező török katonákat a Baross laktanyába vitték. A tiszteket pedig a Turul szállóban helyezték el.¹⁵

A török katonák megérkezéséről még részletesebben tudósított a Miskolci Napló című napilap. Eszerint a Tiszai pályaudvaron várta nagy tömeg a török katonákat, akiket a Rudolf laktanyába szállítottak. A törökökre jellemző sztoikus érdektelenségbe burkolózva, a sorsukba beletörődött és régi ruhákba öltözött, kiábrándult, szomorú állapotú katonákat Rieger őrnagy fogadta.¹⁶ A Miskolcon elhelyezett török tiszteket – eltérően a kaposváriak-

⁹ Hadtörténelmi Levéltár (HL): Hf 3218 eln. 1912.

¹⁰ A Somogyvármegye c. folyóirat 1912.10.05.- 1913.12.06. közötti számai.

¹¹ Török menekült katonák Kaposváron”, Somogyvármegye, 1912/11/1. 5.

¹² JÓZSEF LÉVAI György: A Betyár koponyája, Kaposvári Történetek, I. Könyv, Kaposvár, 2003, 129-130

¹³ A török menekültek Kaposváron, Somogyvármegye Almanachja, 1914. 263.

¹⁴ Török menekültek Kaposváron”, Somogyvármegye, 1912/11/3. 4.

¹⁵ BALLA (1997): 64.

¹⁶ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár: Hírek, Miskolczi Napló, 1912/11/3. 2.

tól - külön hotelbe nem vitték, hanem őket is a laktanyában helyezték el.¹⁷ Ungvár városában a hivatalos újság a megérkezésükről érdemi információt nem közölt.¹⁸ A török katonák Lőcsére érkezése a Szepesi Hírnök szerint: „egy addig a pillanatig nem látott szenzációként” értelmezhető.¹⁹

A magyar nép érdeklődése

A magyar sajtó arról írt, hogy a török katonák meleg baráti fogadtatásban részesültek. A Miskolci Estilap szerint a város lakossága megszokta a törököket és Miskolc elválaszthatatlan részét képezték. Kicsit magyarul is megtanultak. Jól érezték ott magukat.²⁰ A Szepesi Hírnök szerint²¹ „(ők) legnagyobb szeretetnek örvendenek természetesen a kis diákok között, kik a török szimpátiát azzal fejezik ki, hogy egy-két almát, cigarettát ajánlanak fel a kaszárnyán kívül kerülő vendégeknek.” Kaposvár lakossága már az első napoktól fogva a katonák részére segítő kampányokat²² indított, és gyakran meglátogatták őket.²³

A Magyarországra internált török katonák a magyar lányok érdeklődését is felkeltették. Előfordult, hogy mélyebb érzelmi kapcsolat is kialakult török tisztek és magyar leányok között. Így a háború vihara a szív viharával párosult.²⁴ Kaposváron a széles körben ismert Naci Hüseyin ezredes,²⁵ magyarul is megtanult,²⁶ és eljegyezte Szulzer Irént.²⁷ Lőcsén pedig Lukács Irénkét jegyezte el Nuri Teğmen.²⁸

A Miskolci Estilapban „*Avas*” címmel megjelent vers egy szép, de ironikus példája ennek:²⁹

*A törökök ma hazamennek,
És Miskolcz gyászba öltözik
A nők szívébe keserűség,
Sőt szomorúság költözik
Ne félj Juszu! Emléked itt él!
- Szól sok menyecske és leány-*

¹⁷ GELENCSEK Sándor: *Török katonai emigrációs tábor Miskolcon 1912.XI.4 - 1913 VII.5*, T64 2836. 6.

¹⁸ GELENCSEK Sándor: *Török emigrációs tábor Ungváron 1912.XI.4- 1913.VII.4*, 1. T64 2836

¹⁹ *Török katonák Lőcsén*, Szepesi Hírnök, Volume:50, N° 45. November 12, 2.

²⁰ *A török katonák elutazása*, Miskolci Estilap, 1913/7/4. 2.

²¹ Uo.

²² *Török menekültek Kaposváron*, Somogyvármegye, 1912/11/3. 5.

²³ BALLA (1997): 64.

²⁴ *A Korán és a Miskolci bor*, Miskolci Estilap, 1913/5/13. 2. *A Lőcsei török katonák*, Miskolci Estilap, 1913/7/4. 2.

²⁵ Somogyvármegye Almanachja, 1914. 266.

²⁶ *A Kaposvári török tisztek Pécsen*, Somogyvármegye, 1913/3/29. 4.

²⁷ *Török katonai emigrációs tábor Kaposváron 1912, XI.3.- 1913.VIII.4*, Gelencsek Sándor visszaemlékezése, 13.

²⁸ *A Lőcsei török katonák*, Miskolci Estilap, 1913/7/4. 2.

²⁹ *A török katonák elutazása*, Miskolci Estilap, 1913/7/4. 2.

És odamutat a szívére...
- S a szíve alá is talán -
...S a szíve alá is talán.

A magyar sajtó és a menekültek

A magyar lapokban közzétett hírek szerint „A szerb atrocitás elől menekülő törökök” Boszniában találtak menedékre.³⁰ Azt nyilatkozta egy megkérdezett török tiszt, hogy „közöttük 1200 újonc katona is volt, aki azt sem tudta, hogy mi az a fegyver”, illetve hogy „mivel a nagyon kevés megmaradt fegyver miatt nem tudtak harcba vonulni”. Ők a nehéz körülmények ellenére sem akartak megadásról hallani. Ennek az volt az oka, hogy tapasztalataik szerint a szerbek az elfogott oszmán katonákat megkínózták. Ezért Ausztria-Magyarországon akartak foglyok lenni.³¹

A taşlıcai török laktanya kapitánya, Ali Mümtaz ezredes a Somogyvármegye újságírójának adott interjújában olyan témákat is érintett, mint a „a férfiak tapasztalatlansága, az ellenség számbeli erőfölénye és a segítség hiánya”.³² Hogyan éreztek az otthoni törökök a menekült katonák iránt? Erre ad választ a Kaposváron elhelyezett Naci ezredes édesanyja által küldött és a Somogyvármegye c. lapban 1912. december 8-án megjelent levél:³³

„ Kedves fiam

Örömmel olvastam leveledet, noha azt hittem, hogy még ott vagy a csatatéren és egyáltalán nem is gondoltam arra, hogy mint menekült, idegen ország kegyence légy. Bármennyire is örülök annak, hogy életben vagy, mégis jobban szerettem volna, ha az én fiam, mint hős, hazánk mártírja, ott esik el a csatatéren. Jól tudom, hogy az én fiam nem lehetett gyáva, de mégis fájni fog, ha majd, mint foglyot hoznak haza és számon kérik tőled menekülésed okát. Tudom, hogy a gyávaság vádjá alól tisztázni fogod magadat, de az embereket ez nem fogja meggyőzni tudni, hogy az én fiam nem volt gyáva, hogy kénytelen volt menekülni.

Szomorúságban élünk itt. Gyász és gyász mindenfelé, öcséd Kirkkilise (Kirki-lisszei) csatában elesett és a rokonok közül nagyon sokan pusztultak el a háborúban.”

Az anyának a fiához írt levelét megjelentető újság ezt követően a következő magyarázatot fűzte hozzá.³⁴

„Ezeket mondja egy hős török anyja, akinek egyik fia ott esett el a harcmezőn és fél a vádtól, a gyávaság vádjától, amivel majd hazaérkeztek Kaposváron levő menekült fiát, Nacsi vezérkari kapitányt fogják vádolni.

A magyar történelem a hős honleányok egész sokaságát tudja fölmutatni, mint a

³⁰ Hírek, Miskolczi Napló, 1912. november 3. Borsod-Abaúj Zemplén Megy Levéltár.

³¹ Ünnepelnek a török menekültek, Somogyvármegye, 1912/11/10. 5-6.

³² A Kaposvári török katonák menekülése, Somogyvármegye, 1912/12/13. 3.

³³ Levél egy török menekülthöz, Somogyvármegye, 1912/12/8. 4.

³⁴ Levél egy török menekülthöz, Somogyvármegye, 1912/12/8. 4.

hazaszeretet mintaképeit. Az anyai szeretetnek ilyen formában való megnyilvánulásával azonban talán a világtörténelemben sem találkozunk. A török anya szereti, örül neki, hogy a fia él, de jobb szerette volna, ha ott esett volna el a harcmezőn, és mint hőst emlegethették volna a nevét.”

Ételek és italok

A Kaposváron elhelyezett török katonák számára egy külön konyhát állítottak fel, és az ételek elkészítésére Budapestről két bosnyák szakácsot hoztak. De idővel, mivel gyakran meghívták őket vendégségbe, megkóstolták a disznóhúst és a magyar ételeket.³⁵ A magyar katonák közül az örök is megkóstolták a török ételeket.³⁶ A miskolci újságban pedig az jelent meg, hogy mivel a törökök az országuktól messze érezték magukat, elkezdtek bort fogyasztani.³⁷ Ugyanakkor a lapok hangsúlyozták, hogy „a törökök különösen vallási okok miatt nem isznak bort vagy pálinkát.”³⁸ Kaposváron, az ivánfai szőlőhegyen az újságíró Gruber János megvendégelte a török tisztet egy „Magyar pilav napra” és ez egy szép példája a konyhakultúra által létrejött baráti légkörre.³⁹

Szökevények

Majdnem minden laktanyából történtek szökések. Miskolcra 2, Kaposvárról 4 macedón gyökerekkel rendelkező katona megszökött, de őket rövid idő múlva elfogták.⁴⁰ Ali Mümtaz ezredes és Hayri hadnagy is megszökött Kaposvárról. A szükséges intézkedéseket megtevő Emil parancsnok pedig, Ali Mümtaz és Hayri hadnagy miatt elfogatóparancsot adott ki, hogyha netán Isztambulba mennek, ott elfogják őket. Ez az eset ötletet adott arra, hogyan lehet sikeres a „szökés.”⁴¹ A „jóképű és termetes”-ként ismert, és az Ausztria-Magyarország területére érkezésekor beteg, 32 éves Ali Mümtaz ezredessel együtt a legközelebbi barátja, Hayri hadnagy⁴² eltűnése a kaposvári lapok témája lett. A Somogyvármegye így számolt be szökésükről:⁴³

„A két török tiszt az utóbbi napokban a kétségbeesésig szomorú volt, Turulbeli

³⁵ BALLA (1997): 65. *Török katonai emigrációs tábor Kaposváron...*, 1912.XI.3 - 1913.VII.4, 12. Tgy 2743, HL. Összeállította: GELENCSEK Sándor.

³⁶ *Török katonai emigrációs tábor Kaposváron*, 1912.XI.3 - 1913.VII.4, 12. Tgy 2743, HL. Összeállította: GELENCSEK Sándor.

³⁷ *A Korán és a Miskolczi bor*, Miskolczi Estilap, 1913/5/13. 2.

³⁸ GELENCSEK Sándor: *Török katonai emigrációs tábor Miskolcon 1912.XI.4 - 1913 VII.5*, T64 2836. 6.

³⁹ GRUBER János: *Törökvilág Ivánfán*, Morzsák a negyvenéves asztalról, Gerő Zsigmond Könyvnyomdai Műintézete, Kaposvár, 1913. 176-181.

⁴⁰ BALLA (1997): 67.

⁴¹ *Ali Mümtáz szökése*, Somogyvármegye, 1913/2/7. 3.

⁴² *Kaposvárról megszökött török tisztet*, Somogyvármegye, 1913/2/6. 3.

⁴³ *Ali Mümtáz szökése*, Somogyvármegye, 1913/2/7. 3.

lakásukból gyakran szívettépő sírást hallott a szálló személyzete. Jól esett nekik, hogy Kaposváron szerették, tisztelték, becsülték őket és ez némileg csillapította honvágyukat és enyhítette fájdalmukat, ámde a két fiatal török tiszt lelke mégis visszavágyott a vértől áztatott török földre”.

Mikor Kaposvárra jöttek, becsületszavukat adták, hogy nem fognak megszökni. Ámde Ali Mümtaz és Hairi Efendi szökéseinek indító oka oly nemes, oly tiszteletre méltó, hogy azt nem is lehet a becsületszó megszegésének tekinteni.”

A kaposváriak számára megunhatatlanná váltak a két tiszt szökéséről⁴⁴ szóló hírek. A Somogyvármegye 1913. február 6-ai számában ez olvasható:⁴⁵

„Állandó szomorúság ült a vezérkari őrnagy nagy kék szemeiben. Nem a saját baja bántotta, hazájának, Törökországnak pusztulása kínozza szakadatlan. Gyakran mondogatta e sorok írójának: mielőtt Boszniába menekültünk, én szívesen megöltem volna magam. Mi célja lehet már az én életemnek. Nagyanyámon kívül nincs senkim, még barátaim se. Abban a rettenetes helyzetben már csak megváltás lett volna a halál. A többiek tiltakoztak ez ellen. Ma csak a szégyen és kétségbeesés az én osztályrészem. A hadbíróóság föl fog menteni bennünket. A legsúlyosabb okok kényszerítettek a menekülésre. A nagyapám ezredes volt, de nagyanyám nem ért sem a taktikához, sem a stratégiához. Ő el fog engem ítélni. Ő azt vallja, mit a régi törökök, hogy egy igazi Oszmán győz vagy meghal, de a harcot küzdés nélkül el nem hagyja.

A múlt héten, amikor már biztosra vettük, hogy a háború újból kitör, beszélgetés közben heves köhögési roham fogta el Mümtáz őrnagyot. Ezzel fordultam feléje:

- A háború után majd elmegy délre, Egyiptomba és ott rendbe jön megtámadott tüdője.

- Ilyen sokáig nem tudok várni! Csak a csataldzsi vonalon az ágyudörgések, a puskaropogások zajában gyógyulhat meg a tüdőm. Oda kívánkozom. Ott vagy győzünk, vagy meghalunk mind! Ragyogtak a szemei, amikor ezeket mondotta, az arca lángolt, tűzben égett.

- Ez a tétlenség rettenetes- folytatta. Úgy érzem, ha az újabb háborúban nem vehetek részt, öngyilkosságot fogok elkövetni.

Ez a beszélgetés pénteken délután történt meg közöttünk és én már ekkor sejtettem, tudtam, hogy Ali Mümtáz, mire az újabb háború kitör, nem lesz már Kaposváron.”

Ali Mümtaz Kaposvárról való szökésének okát a Somogyvármegye szerkesztőjének küldött levelében ekként magyarázta: „saját gondolattól vezérelve haza kellett mennie.”⁴⁶ Kovács Sebestyén Gyula kaposvári polgármesternek Isztambulból egy aláírással ellátott fényképét küldött, „a barátilag eltöltött idők emlékére”.⁴⁷ Ali Mümtaz és Hayri hadnagy szökését követően Mustafa ezredes és barátja, Şakir százados is hasonló módon tűntek el Ka-

⁴⁴ A török menekültek Kaposváron, Somogyvármegye Almanachja, 1914. 265.

⁴⁵ Kaposvárról megszökött török tisztek, Somogyvármegye, 1913/2/6. 3.

⁴⁶ Ali Mümtaz levele a polgármesterhez, Somogyvármegye, 1913/2/13. 2.

⁴⁷ Ali Mümtaz levele, Somogyvármegye, 1913/5/7. 1-2. Ali Mümtaz ezredes ezt a fényképet az 1914-es Kalendáriumában adta ki.

posvárról.⁴⁸ Az új szökevények Köstencébe érkezésükkor egy magyarul írt képeslapot küldtek Lenkei Antalnak, melyben tudatták, hogy „Köstencébe értek és szeretik Magyarországot”.⁴⁹

Betegségek és halálozások

A 8 hónapos internálási időszak alatt Miskolcon 2, Lőcsén 3, Kaposváron 2, Budapesten öt (négyen Kaposvárról, egy fő Miskolcra kerül a fővárosba), összesen 12 török katona vesztette életét. Továbbá Reichenbergben 2, a Josefstadti táborban 4, a Znaimban elhunyt 5 katonát is ideszámolva, Ausztria-Magyarország területén ez a szám 23-ra emelkedett.⁵⁰ Az újsághírek szerint fekete himlő és trachoma okozták a halálukat.⁵¹ A Somogyvármegye szerint „Az elhunyt török katona a menekültek közül egyike volt a legvitézebbeknek. Tekintettel, hogy tüdőbajos volt, semmi körülmények között sem akarták fölvenni a hadseregbe, de Ali dacára kínos és nap-nap után ellenállhatatlanul sorvasztó betegségének, mégis beállott oda, Alit a balsors Törökországból Kaposvárra hozott meghalni.”⁵²

Az internált és török katonák lelkiállapota

Azt mondják, hogy a török katonák a sorsukba beletörődő⁵³, szomorú és csendes⁵⁴ lelkiállapotúak voltak. Úgy gondoljuk, hogy ez menekült helyzetükből fakadt. Edirne és Çatalca eleste a török tisztek és hősök körére nagy hatást gyakorolt. A tisztek és katonák könnyeket hullattak.⁵⁵ Különösen az vezetett a török tisztek szökéséhez,⁵⁶ hogy nem volt biztos a visszaindulás időpontja.⁵⁷ A Somogyvármegye folyóirat 1913. június 1-jei száma az „Unatkoznak a Kaposvári törökök” című hírében arról tudósított, hogy „a török menekültek, a katonák és a tisztek szükségleteit biztosították, emiatt nem szűkölködtek semmiben, de az arcukról le lehetett olvasni az árnyékot és a honvágyat”.⁵⁸

⁴⁸ *Megint eltűnt két török tiszt*, Somogyvármegye, 1913/3/5. 2. *A török menekültek Kaposváron*, Somogyvármegye Almanachja, 1914. 266.

⁴⁹ *Kaposvárról megszökött török tisztek*, Somogyvármegye, 1913/3/9. 3.

⁵⁰ BALLA (1997): 66.

⁵¹ *Török katonák Lőcsén*, 2. Miskolczi Napló, 1912/11/15. 2.

⁵² *Meghalt egy török menekült*, Somogyvármegye, 1912/11/15. 3.

⁵³ *Hírek Miskolczi Napló*, 1912/11/3. 2.

⁵⁴ *Török katonák Lőcsén*, Miskolczi Napló, 1912/11/15. 2.

⁵⁵ GELENCSÉR Sándor: *Török katonai emigrációs tábor Miskolcon 1912.XI.4 - 1913 VII.5*, T64 2836. 3.

⁵⁶ *Ali Mümtaz szökése*, Somogyvármegye, 1913/2/7. 3. *Megint eltűnt két török tiszt*, Somogyvármegye, 1913/3/5. 2.

⁵⁷ *Ali Mümtaz a polgármesterhez*, Somogyvármegye, 1913/5/7. 1-2.

⁵⁸ *Unatkoznak a Kaposvári törökök*, 6.

Visszatérés a hazába és a hátra maradtak

Az első balkáni háború 1913. május 30-án a Londonban aláírt szerződéssel véget ért, és az internálás ideje is lejárt. A Monarchia Védelmi Minisztériuma 1913. június 25-én elrendelte, hogy a katonák térjenek vissza szülőhazájukba.⁵⁹ Tömegek búcsúztatták⁶⁰ a török katonákat szállító vonatokat. Lőcséről július 3-án, Ungvárról, Miskolcra és Kaposvárról pedig július 4-én indultak a szerelvények.⁶¹ A török tisztok és katonák és a magyar lakosok számára érzelmekkel teli pillanatok voltak ezek.⁶² Más volt Kaposváron Naci Hüsein ezredes és Szulzer Irén,⁶³ valamint Lőcsén Nuri hadnagy és jegyese, Lukács Irénke búcsúja.⁶⁴ Amikor a katonák Fiumébe érkeztek, a fiumei laktanyában ünnepélyes keretek között fogadták őket. Az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Részvénytársaságtól bérelt Báró Fehérváry nevű hajó a 8 hónapos internálást követően 57 tiszttel és 1581 katonával együtt 1913. július 5-én 11 órakor indult el Isztambul felé.⁶⁵ 23 katona soha többé nem látta meg a hazáját.⁶⁶

Összegzés

Az Oszmán Birodalom utolsó éveit a törökök számára a legtöbb fájdalmat hozták. Idetartozik a balkáni háborúk tragédiája is. A balkáni katasztrófa számunkra nagyon sok tapasztalatot adó esemény volt. Az első balkáni háború alatt Magyarországra került török katonák 8 hónapig tartózkodtak magyar területen. A frontvonal mögött a török-magyar kapcsolatok jó példája valósult meg, a török-magyar barátság egy szép fejezete íródott.

A török katonák magyarországi életéről Magyarországon ugyan megjelent néhány cikk, ám török szemmel soha nem vizsgálták ezt az eseményt. Ez irányított a téma felé. Ez a kutatás a későbbiek során közös munkával és projektekkel kiszélesíthető. A jövőbeni kutatások mindkét fél számára hozhatnak új adatokat a korszak török-magyar kapcsolatainak még pontosabb megismeréséhez.

---

⁵⁹ BALLA (1997): 66.

⁶⁰ *A Lőcsei török katonák*, A Miskolczi Estilap, 1913. július 4. 2.

⁶¹ BALLA (1997): 67.

⁶² *Török katonai emigrációs tábor Kaposváron*, 7. old.; *„A Lőcsei török katonák”*, 2.

⁶³ *Török katonai emigrációs tábor Kaposváron*, s.13.

⁶⁴ *A lőcsei török katonák*, Miskoczi Estilap, 1913/7/4. 2.

⁶⁵ BALLA (1997): 66-67.

⁶⁶ BALLA Tibor: *Török katonák internálása Ausztria-Magyarországon 1912-1913-ban*, Hadtörténelmi Közlemények, 4.szám, 1998. 14. BALLA (1997): 66.

A kaposvári török tisztek a magyar kollégáikkal együtt.

A Hősök temetőjében lévő két vértanú: Halit és Ali gyalogos közkatona.

A török katonák régi sírkövei a Hősök temetőjében.

Szigetvári utca, Kaposvár

A Hősök temetőjében lévő két vértanú: Halit és Ali gyalogos közkatonák.
A török katonák új sírkövei a Hősök temetőjében.
Szigetvári utca, Kaposvár

Ali Mümtaz ezredes úr

